

Gevecht om het Holenklooster in Kyiv

ACHTERGROND

Op 29 maart moeten geestelijken van de Oekraïens-Orthodoxe Kerk het Holenklooster in Kyiv verlaten, stelt de landelijke overheid. Maar is de verdrijving van de kerk die tot vorig jaar bij het Moskouse Patriarchaat hoorde, geen schending van het mensenrecht godsdienstvrijheid?

[Herman Veenhof](#)

vrijdag 24 maart 2023 om 16:52 aangepast 17:29

Metropoliet Epifany draagt de liturgie op in de Refterkerk in het Holenklooster bij het feest van het indragen van Jezus in de tempel.beeld rex / Shutterstock

KYIV

De Russisch-orthodoxe patriarch Kirill doet een beroep op de paus, andere religieuze leiders en de VN om op te komen voor de Oekraïens-Orthodoxe geloofsgenoten die voorheen bij het Moskouse Patriarchaat behoorden. Zij krijgen steeds meer te maken met uitsluiting, ook al spreekt hun kerk zich politiek uit tegen Moskou en kiezen ze voor Oekraïne als vaderland.

De Oekraïense overheid bemoeit zich met kerk en geloof, het Holenklooster is niet alleen een belangrijk religieus symbool, maar ook politiek van belang. Franciscus en de Wereldraad pleiten voor dialoog en vrede. Maar daarmee ben je er niet. Overal zijn valkuilen, oneigenlijke motieven en verborgen agenda's. En juist de gewone geestelijken kunnen nergens heen: Oekraïne vindt hen collaborateurs, Moskou verraders. Hoe zit de 'oorlog' binnen de oorlog in elkaar?

Wat is er aan de hand in orthodox Oekraïne en kerkelijk Kyiv?

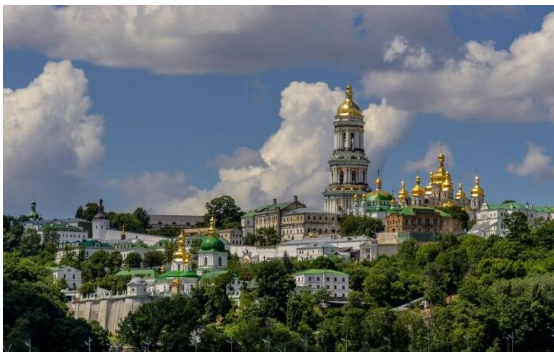
Op 29 maart moet de Oekraïens-Orthodoxe Kerk (OOK), die tot mei 2022 bij de Russisch-Orthodoxe kerk hoorde, gebouwen en beheer in het Holenklooster [opgeven](#). Dat werd op 10 maart bekendgemaakt door de Oekraïense minister van Cultuur, Oleksandr Tkatsjenko. Per 1 januari was al voor een deel van het kloostercomplex na afloop van het huurcontract de huur opgezegd. In de toonaangevende kerkgebouwen op het terrein belegde de in 2018 opgerichte, concurrerende Orthodoxe Kerk van Oekraïne (OKO) op 7 en 19 januari diensten (kerst en doop van Jezus). Daar waren de politieke top bij en veel media.

Maar er speelt meer. Op 22 november vielen politie en leden van de Oekraïense veiligheidsdienst SBU honderden kerken van de OOK binnen. In het historische en 'hoogsymbolische' Holenklooster

zou veel Russische oorlogspropaganda zijn gevonden bij geestelijken van de OOK. Daarnaast zou het gaan om Russische paspoorten uit de land, uit andere kerken gestolen iconen en muziek die de strijd tegen 'Oekraïense nazi's' verheerlijkte.

Daarna kwam juridische vervolging op gang. Op 23 februari liepen er al zestig strafzaken tegen geestelijken van de OOK, een kwart van hen is bisschop. Zeven leden van de clerus zijn al beboet of gevangengezet; 208 kerkelijke werkers zijn uitgewezen, vaak naar Rusland.

De Oekraïense president Volodymyr Zelensky vaardigde op 25 januari een decreet uit dat een groep personen, waaronder tien geestelijken, veertien sancties oplegde. Het gaat daarbij over zaken als reisbeperkingen, een verbod op publiek optreden en het bevriezen van vermogen. De twee prominentst bestraften waren de 61-jarige archimandriet Pavel van 'Vyshgorod en Tsjernobyl' (eigen naam: Petro Lebed), de hoogste geestelijke van het Holenklooster, en Vadim Novinsky, een rijke zakenman die in het parlement zat en vooral de OOK steunde.

De klokkentoren en de Ontslapeniskathedraal van het Holenklooster in Kyiv -

Welke partijen debatteren mee en hoe?

Er is sprake van een drieslag.

1. De OKO en de Oekraïense overheid willen maatregelen tegen vooral de geestelijken van de OOK, die tot vorig jaar mei onder Moskou vielen, ook al hadden ze ook toen al een grote mate van kerkelijke autonomie. Al is die OOK nu formeel onafhankelijk, het wantrouwen bij de Oekraïense overheid en veel Oekraïense gelovigen blijft. Dat komt enerzijds, doordat binnen die kringen nog steeds pro-Russische sympathie bestaat, anderzijds doordat men de nieuwe kerk wil ondersteunen door de OOK te bestrijden.

Oleksii Danilov, secretaris van de Nationale Veiligheidsraad, zei vrijdag dat er geen geweld zou worden gebruikt, maar dat de OOK weg moet uit het Holenklooster, dat 'altijd al een broeinest van de FSB is geweest'. Minister van Cultuur Oleksandr Tkatsjenko: 'De top moet weg, met de gewone monniken gaan we praten.'

Ook theoloog-filosoof Ludmilla Filipovitsj vindt dat. Zij stelt met de experts van een commissie van de DESS (een Oekraïense overheidsdienst 'voor etno-politiek en gewetensvrijheid') dat de loskoppeling van Moskou door de OOK nep is. 'De grote meerderheid is volkomen op de hand van Moskou en [gelooft](#) de propaganda die ze al dertig jaar horen. In zijn kerstpreek noemde Pavel, de abt van het Holenklooster, de Oekraïense priesters van de OKO schismatiek, zelfbenoemd en 'satanisten'.

2. De kerkleiders van de OOK spreken zich uit tegen de oorlog, maar vallen de moederkerk in Rusland maar mondjesmaat af. Pavel spreekt van een ultimatum aan de OOK en nam met een grote groep priesters op 15 maart een video op waarin ze spraken van een mogelijke marteldood, al was er hoop: 'Het is geen 1917, we hebben mensenrechten en cultuur, en bidden voor Zelensky.'

Feller is de toon van patriarch Kirill in Moskou. Hij schreef aan paus Franciscus, de Wereldraad van Kerken en de VN over de rechtsverachting die miljoenen orthodoxen zouden ondergaan. Hij riep op 'elke denkbare inzet' te doen om sluiting van het Holenklooster te voorkomen.

De altijd al kruidige Maria Zacharova van het Russische ministerie van Buitenlandse zaken deed er nog een schep bovenop. 'Oekraïne gijzelt de godsdienstvrijheid. Toen de Notre Dame in Parijs afbrandde, stond iedereen klaar, maar nu het Holenklooster, Unesco Werelderfgoed sinds 1990, aan de beurt is, hoor je niets. Blijkbaar zijn katholieken wel de moeite waard en orthodoxen niet.'

3. De derde partijen - christenen wereldwijd - hielden zich wat op de vlakte. De paus zei in het gebed tijdens zijn woensdagse audiëntie dat hij dacht 'aan de orthodoxe nonnen van het lavra in Kyiv'. Franciscus versprak zich: in het Holenklooster wonen alleen maar mannen.

Jerry Pillay, de Zuid-Afrikaanse secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken, uitte zijn diepe zorg en vroeg zich af hoe de Oekraïense maatregelen zich verhouden tot de godsdienstvrijheid. Ook Ilze Brands Kehris, assistent secretaris-generaal van de Verenigde Naties en verantwoordelijk voor mensenrechten, [hield](#) het bij een algemeen vredespleidooi.

Archimandriet Pavel van het Holenklooster heet Petro Lebed. - beeld Lavra

Wat zijn de valkuilen en addertjes onder het gras?

De godsdienstvrijheid in Oekraïne staat inderdaad onder druk. Volgens Filipovitsj, geciteerd door Jivko Panev van de website [orthodoxie.com](#), [hebben](#) de geestelijken en kerkleden van de OOK maar drie opties: aansluiting bij de OKO, helemaal geïsoleerd staan of verhuizen naar Rusland.

De Russisch-Orthodoxen in Oekraïne zijn natuurlijk helemaal niet geholpen met de warme steun van het Patriarchaat en het Kremlin in Moskou. Zulke steun gooit alleen maar olie op het Oekraïense-nationalistische vuur.

Metropoliet Epifany van de OKO [haalde](#) op 18 maart in een videoboodschap uit tegen patriarch Kirill, zijn collega Onufry van de OOK en abt Pavel van het Lavra. De eerste was een [manipulatief](#) cynicus met communistische boter op het hoofd, de tweede handhaafde zijn trouw aan Moskou door net te doen alsof hij zich van de moederkerk afkeerde en de derde was 'consequent en opzettelijk veranderd in een promotiecentrum voor de ideologie van 'Russkiy Mir'.

Ruzie om kerken en klokken in Kyiv: heel gewoon!

Het Holenklooster is altijd een plaats van ultiem geloof en ultiem debat geweest. Ook vroeger al was het knokken om de knoken van heiligen en heremieten. Het verwijt van de Orthodoxe Kerk van Oekraïne aan de tot voor kort bij Rusland horende Oekraïens-Orthodoxe Kerk is dat ze vanaf 1688 de Oekraïense taal en symbolen in de ban deed en van het Holenklooster in wezen een Russische kerkelijke kolonie maakte. De restauratie- en bouwwoede van de laatste dertig jaar is in de ogen van Oekraïense nationalisten illegaal.

De strijd in het Holenklooster wordt dus per kerkgebouw uitgevochten. Dat is goed te zien aan de in 2021 opgeleverde kerk van St. Agapit, genoemd naar een monnik die als arts gratis opereerde. De witte kerk, met blauwe lijnen en gouden koepeltjes, is de ingang naar het Beneden Lavra, het onderste deel van het complex, omzoomd met kleine horecagelegenheden en orthodoxe winkeltjes. Maar van wie wordt deze kerk?

Als je er alleen rondloopt, in de schemer van gedimd licht, met het geprevel van eeuwen of de sonore koren van de orthodoxe liturgie in je hoofd of op de speaker, kan verstild zomaar spookachtig zijn.

De 97 meter hoge klokkentoren van het Holenklooster luidt om het kwartier en heeft vier taps toelopende etages met Dorische, Ionische en Korinthische zuilengangen. De toren heeft een uurwerk uit 1903 dat ruim vier ton weegt en tien seconden afwijkt als de wekelijkse fysieke opwinding van het uurwerk plaatsvindt.

De klok stond alleen stil op 3 november 1941, toen een enorme explosie de kathedraal ernaast verwoestte. Kyiv was toen bezet door Duitse troepen, die eind september 33.000 Joden in het ravijn van Babi Jar hadden omgebracht en wreed huishielden in stad en land. De 'holocaust per kogel' kostte miljoenen levens. Tot nu toe is onduidelijk of de knal een Duitse bom was of het ontploffen van een achtergelaten Russische mijnendepot.

Heiliger dan het Holenklooster wordt het niet

Het Holenklooster (Petsjersk Lavra) in de Oekraïense hoofdstad Kyiv is voor Oekraïens-orthodoxe christenen het ultieme heiligdom. Lavra betekent een complex van kloosters, kerken en kluzenaarsplekken. Er is ook een seminarie en een theologische academie. De meer dan honderd gebouwen liggen over ruim twintig hectaren aan de westelijke oever van de Dnipro. De hoogte van het terrein verschilt en dus heb je de Nabijlegen en Verre Grotten.

In 383 meter onderaardse gangen, ruim een meter breed en vijf tot twintig meter diep, liggen in nissen en kisten met een glazen deksel de gemummificeerde lichamen van een kleine negentig heiligen. Hun gewaden liggen over hen heen, de handen zijn vaak onbedekt en zien er ondanks de eeuwen ouderdom bijna levensecht uit. Als je er alleen rondloopt, in de schemer van gedimd licht, met het geprevel van eeuwen of de sonore koren van de orthodoxe liturgie in je hoofd of op de speaker, kan verstild zomaar spookachtig zijn.

Hoe zat het ook weer met die verdeelde orthodoxie in Oekraïne?

Tot de onafhankelijkheid van Oekraïne in 1991 was er een orthodoxe kerk die bij het Patriarchaat van Moskou hoorde. Dat was geen probleem omdat iedereen de oud-Slavische kerkelijke liturgie gebruikte en de kerk tijdens de Sovjetperiode hoe dan ook gehoorzaam moest zijn aan de communistische partij en de staat. Dat laatste was ook altijd zo geweest onder de tsaren.

Na de onafhankelijkheid in 1991, de Russische annexatie van de Krim in 2014, de oorlog in de Donbas vanaf datzelfde jaar en helemaal de invasie vanaf 24 februari 2022 groeiden Oekraïners en Russen ook als gelovigen uit elkaar.

De Oekraïense Kerk van Oekraïne (OKO) onder metropoliet Epifany kreeg op 6 januari 2019 erkenning van het Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel, de belangrijkste zetel in de mondiale orthodoxe kerk.

De Oekraïens-Orthodoxe Kerk (OOK) brak op 27 mei vorig jaar met het Patriarchaat van Moskou vanwege de steun van patriarch Kirill aan de Russische inval. Maar de kerk van metropoliet Onufry wordt door geen andere erkend. Getalsmatig zijn de bordjes verhangen. In juni 2022 wees een enquête van Info Sapiens uit dat zestig procent zich met de OKO verbonden wist, elf procent orthodox was, maar niet koos en slechts vier procent bij de OOK wilde horen.

Dat weerspiegelt zich voorlopig echter nog slechts ten dele in de twee kerkgenootschappen. Waren er in 2019 nog ruim twaalfduizend parochies van de OOK, nu zijn dat er 8500. Van de gelovigen is een flink overstapt naar de OKO. De geestelijken, zeker aan de top, volgen hun kudde in veel mindere mate.

Bijna duizend jaar oud

Het Holenklooster werd vanaf 1051, toen de monnik Antonius een gat van vier meter in de grond sloeg, bebouwd met kerken. Antonius werd kluisenaar. Zijn jongere collega Theodosius schiep een toegankelijker wereld van kerken en kloosters. Rond 1900 waren er meer dan duizend monniken en seminaristen. In 1988 begon men op nul. Nu [zijn](#) er ruim vijfhonderd monniken in het Holenklooster. Het grootste deel hoort bij de OOK en moet weg.

Het Holenklooster op een prent van Abraham Westerveld uit de zeventiende eeuw - beeld wikimedia

Het Holenklooster ging duizend jaar door, met telkens weer verwoestingen door branden, belegeringen, oorlogen en politieke maatregelen. Mongolen en Tataren vielen binnen in de dertiende eeuw, Grieks-katholieken wilden eind zestiende eeuw de orthodoxen verdrijven. De hervormingsgezinde Russische premier Stolypin, in 1911 te Kyiv vermoord, vond hier zijn graf.

Tijdens het communisme werden gebouwen en graven systematisch ontheiligd, tot atheïstisch museum, theater, stal of toilet gemaakt. In 1928 en opnieuw in 1961 ging het complex dicht. In 1988 kreeg de Oekraïens-Orthodoxe kerk (toen nog onder het Moskouse Patriarchaat vallend) het weer terug. In 2008 vielen eigendom en bestemming toe aan een Oekraïens overheidsbureau dat het kloostercomplex als culturele erfenis beheert. Die instantie zegde de gratis huur op die de Oekraïens-Orthodoxe kerk in juli 2013 had gekregen. Vanaf 1 januari gold dat voor de belangrijkste kerken in de Boven Lavra, vanaf 29 maart ook voor de kerken en kloosters van het Beneden Lavra.